

Charters; vorm en inhoud komen samen

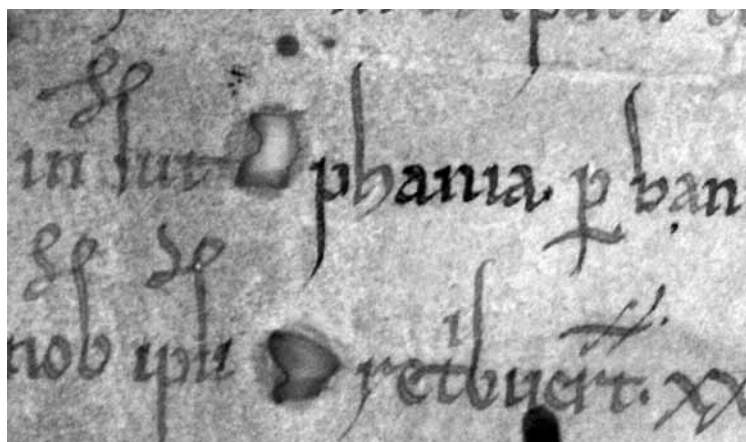
Femia Siero en Sandra Oosterholt

Het jaar 2008 is voor het Regionaal Archief Zutphen het ‘charterjaar’. Het hele jaar door worden activiteiten georganiseerd die in het teken staan van charters. Vanwege de enorme hoeveelheid charters die het RAZ beheert (ruim 6000) is het charter als thema genomen.

Wat zijn charters nu eigenlijk?

Heel kort gezegd zijn charters (spreek uit ‘sjarters’ in plaats van ‘tjarters’ zoals een vliegtuig) akten op perkament. De naam ‘charter’ is zeer waarschijnlijk afkomstig van middeleeuwse aanduiding van het woord oorkonde ‘carta’. Deze akten ofwel oorkonden, zijn voorzien van zegels van alle (rechts-) personen die de overeenkomst zijn aangegaan. De overeenkomst gaat altijd over geld, goederen of rechten. De oorkonde diende als juridisch bewijsstuk. In de Middeleeuwen werden alle belangrijke zaken in een dergelijke akten vastgelegd; zaken als koop- of verkoop van grond, erfpachtovereenkomsten, rechten voor het heffen van tol of belastingen etc.

Zoals gezegd is een charter van perkament. Perkament komt van het Latijnse ‘pergamena charta’: papier van (de stad) Pergamum. Perkament werd meestal gemaakt van huid van schapen, kalveren of geiten. De huid werd behandeld met kalk, door schaven ontdaan van haar- en vleesresten, daarna gepolijst met bijvoorbeeld puimsteen en vervolgens onder spanning gedroogd. Dit resulteerde in stevig blank, geel-wit materiaal waar op geschreven kon worden.

Door het spannen van de huid ontstonden vaak gaatjes. De schrijver plaatste de tekst netjes om de gaten heen. Sutphania is een oude benaming voor Zutphen.

Oud Archief Zutphen,
inventarisnummer 605, regest 3.

De eerste vermelding van het schrijven op huid dateert van circa 2900 v Chr. Perkament bleef tot ongeveer het einde van de 14^e eeuw de belangrijkste ondergrond voor geschriften. Vanaf die tijd begon het papier, dat vanaf de 11^e eeuw ook in Europa werd ingevoerd, langzamerhand het perkament te vervangen. Papier had immers een snellere en vooral goedkopere productie. Met name voor de officiële documenten bleef het perkament nog lang in gebruik. Toen echter ook de handtekening juridisch gezien het zegel kon vervangen werden steeds meer akten ook op papier opgesteld. Perkament is sindsdien alleen nog maar in gebruik ten behoeve van ceremoniële stukken.

De charters zijn voorzien van één of meerdere zegels. Als er geen zegel(s) meer aanzitten is dat zeer waarschijnlijk omdat het zegel dan verloren is gegaan, niet om dat het niet gezegeld is geweest. De zegel werd namelijk gebruikt om het stuk te waarmerken, zoals wij nu een handtekening zouden plaatsen.

Een zegel is echter veel meer dan een handtekening. Een zegel is op zichzelf een enorme bron van informatie. De vorm, de kleur en zeker de afbeelding en opschriften maken het een uniek document. Zegels worden dan ook gebruikt in vele takken van de historische wetenschap, zoals uiteraard oorkondeleer (diplomatiek) en zegelkunde (sigillografie) maar ook opschriftkunde (epigrafie), naamkunde (onomastiek), heraldiek en iconografie. In de Middeleeuwen werden de meeste zegelstempels van brons of messing gemaakt. In de 15^e en begin 16^e

eeuw probeerden de koningen, adel, steden en geestelijkheid van hun stempels een echt kunstwerkje te maken. Vanaf de 16^e eeuw kwamen echter steeds meer de wapens voor als zegelbeeld en werden de afbeeldingen van uit artistiek oogpunt minder bijzonder.

De zegels zelf zijn meestal van bijenwas gemengd met hars. In de middeleeuwen komen zeer veel rode en groene zegels voor. Het rood verkreeg men door de bijenwas te mengen met vermiljoen, menie of rode aarde, groen werd verkregen door toevoeging van kopergroen. Er zijn wel uitzonderingen op het gebruik van was-sen zegels. Zo gebruikte de pauselijke kanselarij loodzegels en zijn er sporadisch goudzegels gebruikt door keizers in de 12^e en 14^e eeuw.

Zegel van Zutphen in groene was, 1655.

Oud Archief Zutphen,
inventarisnummer 1510.

Zegel van rode was uit 1487. De zegel is van Roomskoning Maximiliaen en Philips.

Oud Archief Zutphen, inventarisnummer 1377, regest 1205

Pauselijke zegel van lood. Paus Sixtus, 1476.

Kapittel van de Sint Walburgis, regest 378
(inventaris in bewerking).

